

УДК 316.6:001.8

ЦІННІСНІ ВИМІРИ СОЦІОПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ОЛЕКСІЙ ЯХНО,

доцент кафедри соціології та політології

Донецького національного технічного університету

ВІКТОР ШЕВЧЕНКО,

керівник лабораторії психології реклами Донецької обласної громадської організації

Інституту психосоціальних технологій, м. Донецьк

У статті обґрунтовано можливість застосування аксіологічного підходу до інструментальних аспектів нейролінгвістичного програмування. Первинна увага приділяється розгляду філософських інтерпретацій поняття цінності з метою дослідження глибинного підґрунтя переконань та поведінки людини.

Ключові слова: цінності, значущість, культурна значущість, картина (карта) світу, об'єднане поле НЛП, ієрархічність духовних й особистісних переконань, експлікація моральних переконань і "кодексу честі".

Постановка проблеми і стан її вивчення. Сучасні дослідження актуальних проблем формування (моделей) ідентичності значною мірою ув'язують цю проблематику з акцентуванням уваги на розгляді цінностей певної культури чи цінностей як таких. Концептуальні вивчення останніх були започатковані І. Кантом, Р. Лотце, В. Віндельбандом та Г. Рікертом. Але з часів І. Канта та Р. Лотце аксіологія зазнала суттєвих змін.

Напрацювання з аксіологічної проблематики в дослідницькому полі семантики, що межують із соціально-психологічними підходами, стають сьогодні предметом більш детального наукового осмислення та вивчення, у тому числі в межах соціологічного та політологічного аналізу.

У розробці підходів до вивчення окресленої проблематики фундаментальним внеском у суспільні науки є веберівський підхід. М. Вебер зазначав, що значення явищ культури як емпіричної дійсності не можуть бути виведеними, обґрунтованими й поясненими за допомогою найдосконалішої системи законів і понять, оскільки це значення передбачає його співвідношення з ідеями цінності [1, с. 201]. Віднесення М. Вебером того, що називають дійсністю, до ціннісних ідей, які надають їй значущості, та виявлення й упорядкування її елементів з точки зору того, що він називає "культурною значущістю", повністю відмежовується від категоріально-поняттєвого впорядкування й науково організованого систематизування та узагальнення отриманих фактів як законів, оскільки це віднесення постає як необхідна методологічна процедура, яка слугує дослідникові засадничим принципом відбору й організації досліджуваного матеріалу з метою розуміння, а не простої констатації спостережуваних фактів. На думку відомого французького філософа П. Рікера, визначаючи культуру як систему цінностей або оцінок, ми часто схильні визначати поняття культури як систему цінностей на суто раціональному або рефлексивному рівні, відштовхуючись від опрацьованої системи мислення, або в європейській традиції - від філософії [2, с. 300-301].

Отже, далі будемо говорити про цінності та утворені ними переконання насамперед як про інтерпретативні моделі та ментальні проєкції прагнень, устремлень або інтенцій певної культурної спільноти та її членів до опису або вираження того, що у філософському дискурсі прийнято іменувати такими концептами, як "дійсність", "стан речей" або "перебіг подій". У будь-якому разі намагання винайти або послідовно реконструювати сутність об'єктивної культурної, історичної чи суспільно-політичної дійсності як систематизованого ряду dokonаних фактів вважаємо недоречними, оскільки поділяємо вислів П. Рікера про те, що вивчення культури як системи цінностей є справою не створення, а осмислення того, що вже спонтанно існувало в народі [Там само, с. 301]. Але цінності, які притаманні народові й конституюють його як народ, П. Рікер вважає за потрібне "шукати значно нижче" або глибше, про що й ітиметься згодом.

Культура, з веберівської точки зору, охоплює лише ті елементи "дійсності", які, з огляду на їх віднесення до цінності, стають значущими для нас. Цінності в такому разі розглядаються як особливі категорії значення, де те, що У. Томас назвав "визначенням реальності", має бути спільнотою продукованим, що й слугує контекстом соціальних ситуацій, у яких визначення є або визнається само собою зрозумілим. Не претендуючи на ґрунтовний і детальний аналіз понять "визначення реальності", зазначимо лише серед них виділення П. Бергером нормативних і когнітивних "визначень", не акцентуючи увагу на питаннях сутності та первинності одного із цих аспектів.

Отже, якщо поняття культури, як на цьому неодноразово наголошувалося, є поняттям ціннісним, то приналежність до певної культури й відповідного соціуму передбачає обов'язковість визнання його членами спільних зразків мислення та поведінки, наявність ustalених зв'язків та цінностей. За Дж. Роулзом, культурна структура визнається як така, що забезпечує контекст для вибору. Культурне членство є засадничим благом завдяки своїй здатності забез-

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.

печувати осмислені перспективи для соціальних суб'єктів та сприяти їхній здатності оцінювати зміст своїх життєвих планів [4, с. 388]. Перебування в спільноті виключає байдужість та нейтральність у ставленні до питань, що постають у вигляді світоглядних, життєво важливих або значущих принципів.

Придільенням уваги поняттю значущості соціальної діяльності ми також чи не в першу чергу завдячуємо зусиллям М. Вебера. Зокрема, він намагався зрозуміти й виявити наявність смислу, мотивацію учасників соціальної діяльності, їхні наміри та способи усвідомлення морального сенсу зробленого в конкретних соціальних ситуаціях та з конкретними соціальними діями. Щоправда, окрім веберівських напрацювань, вартими не меншої уваги є праці зазначених на початку представників баденської школи неокантіанства.

Утім, не тільки численним інтелектуальним працям представників неокантіанства, феноменології та герменевтики ми зобов'язані наявністю значного інтересу вчених до питань про цінності в науковому та філософському дискурсах. Навіть розробник теорії ідеології К. Мангайм, виходячи із суто функціоналістських позицій, зрештою, сам був змушений визнати обумовленість поняття "раціональності" ціннісним виміром. Будь-яка дія, навіть та, яку ми вважаємо ірраціональною, у разі її організованості може, згідно з К. Мангаймом, бути названа раціональною. Під раціональністю він розумів не тільки виконання людиною актів мислення чи пізнання, а їх упорядкованість таким чином, щоб це вело до поставленої мети, а кожен суб'єкт таких дій (як і самі дії) набували певної функціональної цінності (а відтак і ціннісності). При цьому виміряна за якимось мірилом і поставлена мета мала б розглядатись як розумна [3, с. 294].

Як зазначив інший німецький дослідник Е. Трьольч, вивчення цінностей, як і сама теорія цінностей, не може бути ані суто апріорною, ані формальною дисципліною, бо в ній виявляються принципи, що формують дійсність, яка переживається, принципи, які тісно пов'язані з нею і можуть бути винайдені в процесі аналізу життя. Це передбачає спрямування інтелектуальних зусиль не на буттєво-науковий та об'єктивний зв'язок реального, а на суб'єктивну науково-нормативну оцінку й формування. Ці норми оцінки тим не менш нерозривно пов'язані з наявними в змісті реального життя прагненнями [5, с. 170].

З метою знаходження різних класів цінностей та їх сутності й виявлення певних законів усі оцінки, найсуб'єктивніші, випадкові або чуттєво обумовлені, розміщуються Е. Трьольчем поза будь-якою ієрархічністю в одній площині із тими, що вважаються та визнаються найоб'єктивнішими та нечуттєвими. При цьому дослідник зауважує, що цей закон, хоча й укорінюється в бутті, не є законом буття, а є законом повинності. Тому в концепції Е. Трьольча людська істота не є тією, яка тільки спостерігає й відображає, а такою, яка діє, обирає, бореться й прагне. Цінності в такому контексті - це не участь у благодаті чи її відкриття, а продукт людської творчості [Там само, с. 173]. Значущість цінності видається за спільність оцінок, яка є або емпіричною в одних спільнот, або ідеальною - в інших. Е. Трьольч, пов'язуючи ціннісну теорію з історією, визнає за останньою невичерпну властивість продукування створення нового індивідуального без індивідуалізації водночас загальних сутнісних законів. При цьому індивідуальність розглядається ним не тільки як

особливе взаємопроникнення буття й повинності, а як центральний пункт теорії цінностей [Там само, с. 175]. Цінності варто розуміти саме в їх суб'єктивності, яка є сама собою зрозумілою, у їх відносному характері, що походить із практичних цілей та життя, котре все наповнює й від загальної повноти якого походить і будь-яка індивідуальність. Але ціннісну відносність не слід плутати з релятивізмом як анархією, випадковістю чи свавіллям, а варто вважати взаємним проникненням фактичного й повиннісного, котре не може бути визначено поза часом [Там само, с. 176-177].

Метою статті є сформувати на підставі аналізу філософських інтерпретацій поняття цінності засади аксіологічного підходу до дослідження глибинного підґрунтя переконань та поведінки соціального суб'єкта.

Виклад основного матеріалу. Цінності як ті засадничі ідеї й принципи, котрі надають певній спільноті та її членам значущості, важливості, вартості їх судженням про причинні, підживлювальні та кінцеві цілі, наміри й учинки або інші акти соціальної практики чи системи поведінки, спонукають і впливають на останні через набір складених із цих ідей і принципів переконань. При цьому значущість може розглядатись як суттєва характеристика усвідомлюваного чи неусвідомлюваного ставлення визначеної спільноти та її членів до певної думки, життєвої ситуації, стану речей чи подій, що було названо Е. Шилзом "схвалюваною прихильністю".

Значущість через свою вагомість, переважність, - це, як зазначав М. Гайдеггер, спосіб буття, яким цінності постають як такі, унаслідок чого перевага надається чомусь одному над іншим.

З приводу осмислення історичної "дійсності" кожної епохи М. Гайдеггер пропонував використовувати категорію "картини світу" у вигляді позначення суцього як основи світу, що не обмежується ані космосом, ані природою, ані історією. "Навколишній світ" у вигляді "картини" постає як такий, що є визначальним, зобов'язувальним для людини, яка хоче цей світ "піднести собі, уявити і мати поставленим перед собою" [7, с. 49].

Гайдеггерівська категорія "картини світу" багато в чому збігається із запропонованим Р. Ділтцем та Г. Бейтсоном поняттям "картини світу", яке в нейролінгвістичному програмуванні (НЛП) співвідноситься з поняттям "карт світу", котрі формуються із сенсорних вражень та індивідуального досвіду суб'єкта за допомогою мови та репрезентативних систем, що й визначає шляхи інтерпретації та способи сприйняття й реагування на територію або на те, що зветься нами навколишнім світом. На думку фахівців з НЛП Дж. О'Коннора та Дж. Сеймора, спираючись відповідно на те, що ми сприймаємо, ми й діємо, "звертаючи увагу на ті аспекти світу, які нас цікавлять й ігноруємо інші" [10, с. 21]. Про те, що переконання, уявлення, вірування значною мірою утворюють стани ментальності, досить промовисто писав ще Б. Маліновський у "Динаміці культурних змін": "Люди скоріше керуються помилками, у які вірять, аніж правдою, якої не знають" [8, с. 406].

П. Рікер також відзначає глибинну ієрархічну природу цінностей, які знаходять вияв у конкретному ставленні до життя, у тому розумінні, що вони утворюють систему, яка не ставиться під сумнів певною групою. Серед видів такого ставлення до життя можна назвати ті, що мають стосунок до традиції, до змін, до поведінки по відношенню до своїх

співгромадян та до чужоземців, а також ставлення до певних знарядь [2, с. 301]. Цінності знаходять свій вираз як у повсякденному побуті, так й у феноменах творчості. На більш глибокому рівні цінності виявляються в традиційних інституціях, які теж є "віддзеркаленням стану думки, волі та почуттів певної групи в певний момент історії" [Там само, с. 302].

На ще більш глибокому рівні цінності опиняються в шарі образів та символів. При цьому символізацію П. Рікер розуміє як інтерпретацію й розшифрування кодів тих образів, які конституюють культурне підґрунтя народу і які живлять його спонтанні оцінки [Там само, с. 302]. Символи, виникаючи з підсвідомого змісту психіки як численні варіації архетипних образів для вираження "вічних істин", які, на думку К. Юнга, можна простежити до їх пракоренів [9, с. 91], до певних сховищ загальнолюдського знання [Там само, с. 94]. Самі ж архетипи, як уважав К. Юнг, "оживають тільки тоді, коли ви терпляче намагаєтесь розібратися в тому, чому вони щось означають для людини і яким чином відкривають їй своє значення". Вони наповнюються сенсом тоді, коли емоційно співпадуть із настроєм та світовідчуттям особистості. Це й дасть, на думку К. Юнга, змогу зрозуміти, що головне значення мають не самі слова й символи, а їх взаємодія з вами [Там само, с. 95].

Якщо прийняти тезу П. Рікера про важливість інтерпретації та розшифрування кодів образів, то неважко прийти до необхідності залучення також більш сучасних інструментальних напрямів психології, зокрема, нейролінгвістичного програмування. І якщо "символи" пропонується "відкривати" через інтерпретування й розшифрування "кодів образів", що представляють "найбільш глибокий рівень цінностей", то найдоцільнішим виглядає звернутися до дисципліни, що має об'єктом своїх досліджень саме "образи" (зорові, слухові та відчуттєві). Тобто в ряду тих напрямів психології, що надають інструментальні засоби для вимірювань і "декодуювання" НЛП вирізняється простотою й доступністю навіть для тих дослідників, які не мають професійної підготовки нейролога чи психолінгвіста.

Ще одне зі спостережень П. Рікера про систему цінностей як ієрархізовану глибоко й непіддану певною соціальною групою свідомим (та, очевидно, і чуттєвим малоусвідомлюваним) сумнівам, можна співвіднести з позицією НЛП про оперативне неусвідомлюваний ("автоматичний") характер функціонування так званих "переконань" людини. Варто зауважити також, що ієрархічність "переконань", яку пропонують в НЛП, має діалектичний характер переміщення нейролінгвістичних рівнів/механізмів так званого "Об'єданого поля НЛП" зі щаблів меншої усвідомлюваності до рівня максимально усвідомлюваних контактів із "оточенням", до рівня поведінки (або ж поведень специфічних, у термінології "Об'єданого поля").

"Навколишній світ" у вигляді "картини", за М. Гайдеґгером, цілком корелюється з нейролінгвістично й нейролінгвістично інтерпретованим поняттям про один із рівнів "Об'єданого поля НЛП", власне, про найглибший із нейролінгвістичних рівнів, рівень "Переконань Духовних" (рівень 1-й). Наступний за ієрархією рівень "Переконань Особистісних" (2-й рівень "Об'єданого поля"), так само як і рівень 1-й, придатний для вербального відображення феномена "значущості", детально розглянутого в працях М. Вебера й Е. Трьольча.

Якщо в Е. Трьольча **значущість** подається як **"спільність оцінок"** (незважаючи на її емпіричність

в одних спільнот, або ідеалістичність - в інших), то ця сентенція має своє відображення в практиках дисциплін, орієнтованих на суспільно-психологічний аспект. До висновків Е. Трьольча приєднуються досліджувані засобами нейролінгвістики спостереження й висновки про "переконання особистісні" (наступний після "переконань духовних" рівень характеристики особи) в "Об'єданому полі НЛП".

При цьому доречним є згадати висновки соціопсихолога А. Маслоу щодо самооцінки особи (5-й рівень піраміди потреб) та про оцінку особи членами соціуму (4-й рівень), котрі співвідносяться як із висновками П. Рікера й Е. Трьольча про трактування значущості, так і з практичними дослідженнями в НЛП.

Достатньо молода за науковими вимірами дисципліна НЛП, спираючись, зокрема, на нейрофізіологічні та психофізіологічні дослідження, запропонувала прийнятну описову схему, що дозволяє проводити вивчення людської поведінки та діяльності на загальнодоступному практико-інструментальному рівні.

Доречним може виявитися пояснення різних інтерпретативних моделей через мовну діяльність з опорою на теоретичні позиції Р. Ділтца та Г. Бейтсона, які висловлювали міркування з приводу того, що "...у процесах навчання, "змінювання" й спілкування (людини - О. Я., В. Ш.) існують природні ієрархії класифікації" [11].

"Змінюванням" у НЛП назвали **процеси неусвідомлюваної індивідом трансформації його ціннісних структур, його самосприйняття самозначущості й значущості, а також його "картин світу"**. Процеси "змінювання" стали, крім того, предметом свідомого психіатричного впливання на вищезазначенні процеси, повторюючи природно неусвідомлювані процеси "змінювання", оптимізуючи те, що Дж. Роулз назвав "контекстом для вибору".

Оскільки одним із інструментально застосовуваних ресурсів у НЛП є мова, то саме через певні рівні мовотворення та мовосприйняття (через нейролінгвістично фіксовані вербальні відображення сфери цінностей та сфери значущості особи) доцільно зіставляти позиції представників філософської думки та прикладних психологічних дисциплін (соціопсихологія, політпсихологія).

У концепції вищезгаданого "Об'єданого поля НЛП" Р. Ділтца ресурс мовної та іншої діяльності пояснюється взаємодією вищої нервової й нейрологічної сфер: "...у процесах навчання, "змінювання" і спілкування існують природні ієрархії класифікації. Функція кожного рівня полягає в організації інформації на більш низькому (глибокому - О. Я., В. Ш.) рівні, який передує йому". Авторам статті довелося (виходячи із цілей нашої статті) розглядати ієрархічність нейролінгвістичних і логічних рівнів Р. Ділтца у зворотньому напрямі, щоби зауважити віддаленість (або наближеність) логічних рівнів від сфери усвідомлення. Поняття "вищий рівень" ми замінили на "глибший", як розміщений далі від сфери усвідомлювання. Для рівнів, що в "Об'єданому полі НЛП" названо "низькими", ми у своїх дослідженнях використовуємо назву "поверхові", указуючи на близькість до свідомості та на нейролінгвістично слабшу їх "ієрархічну позицію".

Продовжуючи думку Р. Ділтца про функції рівнів "Об'єданого поля" при організації інформації, повторимо його висновки, що при взаємодії рівнів "правила змінювання" на одному рівні відрізняються від "правил змінювання" на іншому, більш поверхово-

му (у Р. Ділтца "низькому") рівні. Прийнято вважати, що "змінювання" на "більш поверховому" рівні на загал може впливати на "глибші" рівні, однак "змінювання" на "глибших" рівнях невідворотно впливатиме відповідно на "більш поверхові" рівні (і логічні, і "паралельні" їм нейрологічні).

Г. Бейтсон, зокрема, відзначав, що саме "змішування" логічних рівнів часто призводить до виникнення проблем у психічній і соматичній сферах.

Р. Ділтц пропонує (зокрема, при вивченні діяльності людини) застосовувати схеми рівнів, де, окрім власне логічних рівнів, існують ще й так звані нейрологічні рівні. Водночас нагадує, що слід постійно брати до уваги діяльність основних найбільш усвідомлюваних логічних рівнів, зокрема логічну свідомість, яка своєю "предметною логікою", наприклад, ототожнює й піддає операційності логіки соціально важливий (нехай і достатньо "поверховий") рівень "здібності та здатності".

Так виглядає схема логічних (логікових) рівнів "Об'єдного поля НЛП":

Духовний	Трансмісія
А. Хто я є – ідентичність (Хто?)	Місія
Б. Моя система Переконань – Цінності, Критерії (Чому?)	Дозвіл і мотивація
В. Мої Здатності/Здібності – стани, стратегії (Як?/яким способом я дію?)	Напрямок
Г. Що саме я роблю – особливі типи поведінки (Що?/на що я дію? з ким/чим я взаємодію?)	Дії
Д. Моє зовнішнє оточення – зовнішній контекст (Де, коли?)	Реакція

На нейрологічних рівнях показано більш глибоку залученість "нейрологічного ланцюга" також аспектів фізіологічних до діяльності рівнів переконань ("духовних"/"особистісних"/"щоденних") і рівнів більш поверхових, у діяльність яких більш суттєво втручається свідомість у режимі оперативності.

Духовний	Голографічний – нервова система загалом
А. Ідентичність	Імунна та ендокринна системи – глибинні функції життєзабезпечення
Б. Переконавання	Автономна нервова система (наприклад, частота серцебиття, розширення зіниць і т. ін.) – несвідомі реакції
В. Здібності	Системи кірки – напівсвідомі дії (рухи очей, поза і т. ін.)
Г. Типи поведінки	Моторна система (пірамідальний відділ і мозочок) – свідомі дії
Д. Зовнішнє оточення	Периферійна нервова система – чуттєве сприйняття і рефлексорні реакції

Ілюструючи прояви психічної, поведінкової діяльності з допомогою концепцій НЛП, доцільно (при розгляді діяльності усвідомлюваних і оперативного неусвідомлюваних рівнів) пригадати напрацювання сучасної нейрології стосовно структури пам'яті, оскільки це вважається додатковим аргументом на користь опанування тим інструментарієм НЛП, який надає можливості до його практичного (загального і вузькофахового) застосування.

Сучасні уявлення про структуру пам'яті, за словами британського дослідника процесів пам'яті

С. Фішера, пов'язані з описом численних підсистем, кожна з яких виконує свої функції й формує складні взаємозв'язки: як між блоками всередині цілісного процесу пам'яті, так і з іншими психічними процесами (наприклад, зі сприйняттям). С. Фішер зауважує, що "під час свого становлення пам'ять як вища психічна функція стає, по-перше, опосередкованою знаковими системами (мовою), по-друге, довільною і свідомо регульованою".

Так, на думку С. Фішера, експліцитна пам'ять має довільну й свідому актуалізацію зафіксованого досвіду. Імпліцитна пам'ять - це пам'ять, у рамках якої не вдається довільно й свідомо актуалізувати досвід.

Семантична пам'ять - тип пам'яті, що відображає узагальнені знання про світ. Інформація семантичної пам'яті зберігається в ієрархічно організованих **мережних** структурах, що складаються із зв'язків і вузлів між ними, в епізодичній пам'яті зберігаються фрагменти минулого. У ній діє принцип "специфічності кодування", який полягає в тому, що доступність образу минулого визначається збігом "ключових елементів" ситуації кодування [12]. В автобіографічній пам'яті, що займає проміжне становище між семантичною та епізодичною пам'яттю, зберігаються події й стани, які визначають самоідентичність особи.

У свідомості задіяні всі психічні процеси, стани й властивості людини, свідомість - це єдність усіх форм пізнання й переживань людини та її ставлення до усвідомленого [Там само]. Очевидно, вищевказані типи пам'яті задіяні у функціонуванні "Об'єдного поля НЛП", і "глибші" рівні доводиться активізувати застосовуючи принцип "специфічності кодування" тих же переконань.

До розгляду відносин переконань із різним "ступенем експлікованості-імплікованості" (придатності-непридатності для оперативного пригадування) ми прагнемо застосувати діалектичне бачення, тобто розгляд ступеня придатності до оперативної усвідомлюваності чи неусвідомлюваності (придатності до синхронної з діяльністю рівнів "експлікованості") переконань як основних спонукачів діяльності. Ще більшою увагою варто, на наш погляд, надати саме тим моментам, коли процеси функціонування переконань нейрологічно глибшого рівня призводять до спрацювання нейрологічно більш поверхових рівнів "здібностей" й "особливих типів поведінок" - "поводжень специфічних" (останні і є найбільш усвідомлюваною формою контактів з оточенням). Бо можливість інструментально спостерігати й втручатися в діалектичні процеси якісного переходу: як із рівня нейрологічно менш придатного для усвідомлення до поверхового (більш усвідомлюваного) рівня, так і в зворотному напрямі, - створює (швидше, додатково розвиває) перспективу практичного інструментального застосування в соціо-психології засобів НЛП, нейроакустики й ряду інших дисциплін. Щодо застосування цих засобів, то в якості практичного інструменту, діалектичність, на наш погляд, має своє вираження в балансуванні між експлікованим та імпліцитним. Саме тому доцільно надати матеріали пілотних досліджень переконань духовного рівня (зокрема, моральних), щоб проілюструвати можливість інструментального застосування вищезгаданих засобів.

У соціологічних поняттях комплекс переконань, пов'язаних із цінністю "честь", є присутнім як форма вдоволення "потреб у самоповазі". Нерідко трапляються випадки, коли відмова соціуму визнавати якийсь особливий (не повністю узгоджений із домі-

нючими соціальними нормами "честі"), певною мірою унікальний "кодекс честі" здатна викликати психологічний опір особи, яка переконана в "природності" свого комплексу уявлень про самоповагу. У будь-якому випадку психологічна нездатність переформатувати свою "форму вдоволення потреб 5 рівня в піраміді Маслоу" не виключає готовності особи делегувати (на рівні "особливих типів поведінок") своє "чесне" ставлення до соціопartnerів. Навіть якщо останні й не спроможні відповісти таким же ставленням.

Комплекс цінності "честь" має своє "представництво" і на рівні переконань "особистісних", і на рівні "духовних" переконань "Об'єданого поля". Адже "самоототожнення" людини пов'язане з її "світоглядом/світосприйняттям", зі сприйняттям соціальних реалій.

Як дві системи психічних доміант одного "духовного" рівня комплекс "честь" разом із комплексом "справедливість" являють діалектичну пару, що придатна до створення внутрішньої психологічної (й емоційної) збалансованості самої особистості. Комплекси доміант "честь" і "справедливість" причетні до набування конгруентних стосунків із соціопartnerами. Фахівці з НЛП вважають, що саме зміни змісту або структури цих комплексів ("змінування" в Р. Ділтца) приводять до серйозних змін на нейрологічно більш поверхневому рівні переконань мотиваційно-дозвільних, так званих "переконань щоденних" й, очевидно, поведінок ("особливі типи поведінок"/"поводження специфічні").

Саме акумуляція психічних ресурсів (на 2-му рівні переконань "особистісних" та 1-му рівні переконань "духовних") в опитуваного дає змогу стверджувати, що хоча б тимчасове (епізодичне) усвідомлення, вивільнення таких ресурсів (скажімо, при соціологічних опитуваннях) надає конкретні психічні сигнали високого рівня достовірності, які у вигляді вербальних формулювань відповідних "переконань" доцільно використовувати в прикладних аспектах соціології, соціопсихології або політпсихології.

Експлікацію (тимчасове звільнення/видобування з імпліцитної пам'яті при соціоопитуванні) моральних переконань "духовного" й переконань "особистісного" рівня, що складають комплекс "честь", можна, крім того, синхронізувати (у тому ж соціоопитуванні) з експлікацією певних елементів сфери сприйняття. Ми маємо на увазі, зокрема, опитування щодо "стереотипів сприйняття суспільних і політичних постатей".

Саме експлікація опитуваним власного "кодексу честі" одночасно з експлікацією вражень від політичних персон дає підстави вважати такий психологічно форсований результат надійним підґрунтям діяльності професійно відповідальних іміджмейкерів, для побудови агітаційних кампаній та рекламних роликів. У цьому разі, на наш погляд, удається використовувати як базу найглибші з оперативного неусвідомлюваних психічних механізмів, тобто переконань. "Моральний кодекс" можна виявляти, спонукавши опитуваних до експлікації (тут: пригадування) і паралельного оперативного свідомого осмислювання кластерів поведінок ("поводжень специфічних", тобто 5-го рівня "Об'єданого поля"), котрі опитуваний ідентифікує зі своїми уявленнями про "честь".

Очевидно, що більш збалансованою для соціопсихологічної статистики була б експлікація й кореляція "честі", тобто групи переконань духовного рівня про "справедливість", що на протигагу "донорному

спрямуванню" кодексу "честь" представляють частину "акцепторної карти світосприйняття" в людини.

Так чи інакше експлікацію персонального кодексу "честь" в опитуваних моделюємо через імпліцитне відтворення "поводжень специфічних", надаючи респонденту кластер найбільш імовірних рис характеру (як уроджених, так і набутих) - незалежно від того, вважає ці поведінок опитуваний вродженими чи отриманими в процесі власної соціалізації. При цьому опитуваний може вважати ці семантично локалізовані слова (назви якостей/рис характеру, психічних станів, поведінок) лише своїми переживаннями, довго або короткотривалими психоемоційними станами, що відповідають його уявленням про "честь".

Очевидно, що в нашаму опитуванні респонденти можуть ідентифікувати, усвідомлювати слова в запропонованому кластері лише як вияв зовнішніх контактів з оточенням, не як функціонування передсвідомих переконань, а лише як керовані свідомістю "поводження специфічні". У цьому й полягає потенційно рушійний психологічний ресурс, що забезпечує високою імовірною або навіть поважно достовірною експлікацію з передсвідомої сфери переконань до настання психоемоційної рецесії. Унаслідок цього нам удається додатково отримати від опитуваних також задокументовані показники їх політичних симпатій у вигляді "стереотипів сприйняття" політично перспективних/актуальних постатей.

Висновки

З огляду на ціннісний характер культури, визнаючи цінності й ціннісно-базовані переконання інтерпретативними моделями та ментальними проєкціями прагнень культурної спільноти, уважаємо вербально виражені нейролінгвістичні конструкції відображенням психічної сфери соціального суб'єкта.

В основі переконань особистісних таке явище, як значущість також є проєкцією ціннісного виміру. Орієнтованість на ціннісний вимір нейролінгвістичного інструментарію надає можливість його прикладного застосування в соціопсихологічних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вебер М. Соціологія. Загально-історичні аналізи. Політика / М. Вебер. - К. : Основи, 1998.
2. Рікер П. Історія та істина / П. Рікер. - К. : Видавничий дім "KM Academia", 2001.
3. Мангейм К. Диагноз нашего времени / К. Мангейм. - М. : Юрист, 1994.
4. Кимліка В. Цінність культурного членства / В. Кимліка / Лібералізм: Антологія. - К. : Смолоскип, 2002.
5. Трельч Э. Историзм и его проблемы / Э. Трельч. - М. : Юрист, 1994.
6. Бергер П. Л. Личностно-ориентированная социология / П. Л. Бергер, Б. Бергер. - М. : Академический Проект, 2004.
7. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер. - М. : Республика, 1993.
8. Malinowski B. Szkice z teorii kultury / B. Malinowski. - Warszawa, 1958: Цит. за: Шацкий Е. Утопия и традиция / Е. Шацкий. - М. : Прогресс, 1990.
9. Юнг К. Г. Человек и его символы / К. Г. Юнг. - М. : Серебряные нити, 1997.
10. О'Коннор Дж. Введение в нейролингвистическое программирование / Дж. О'Коннор, Дж. Сеймор. - Челябинск : Версия, 1997.
11. Дилтц Р. Изменение убеждений с помощью НЛП / Р. Дилтц. - М. : Класс, 1997.
12. Фішер С. "Забуте все одно існує" / С. Фішер // Дзеркало тижня. - 24.06.2006. - № 24 (603). - С. 13.

O. Yakhno, V. Shevchenko

VALUE'S DIMENSIONS IN THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL RESEARCHES

Authors are making attempt to deal with the axiological approach to instrumental aspects of Neuro-Linguistic Programming. The primary attention is taking to considering philosophical interpretations of the concept of values for researching deep background of human beliefs and behaviours.

Key words: values, significance, picture (map) of the world, unified NLP-field, hierarchy of spiritual and personal beliefs, explications of moral beliefs and the honour code.

© О. Яхно, В. Шевченко

Надійшла до редакції 13.07.2011

АКТУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: ПИЛИПІВ І. В. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1918-1939 рр.) :**[МОНОГРАФІЯ] / І. В. ПИЛИПІВ. - ТЕРНОПІЛЬ : ВИДАВНИЦТВО****"ЕКОНОМІЧНА ДУМКА THEU", 2011. - 428 с.**

Греко-католицька церква відіграла важливу роль у суспільно-політичному житті українців Східної Галичини в період між двома світовими війнами. Актуальність монографії, що рецензується, полягає в цілісному й комплексному науковому дослідженні ролі Греко-католицької церкви в суспільних процесах у Другій Речі Посполитій. Досліджувана проблема є актуальною не тільки в історіографічному плані. У роботі розкривається значний внесок ГКЦ у формування національної самосвідомості українців, висвітлено участь духовенства в становленні та організації ЗУНР, проаналізовано особливості церковно-релігійного життя в Другій Речі Посполитій та організаційну структуру ГКЦ. Проаналізовано участь духовенства в суспільно-релігійному житті краю, взаємини з українськими політичними партіями та організаціями, показано політику церкви у сфері шкільництва, меценатські та благодійницькі заходи, міжнародні акції на підтримку української державності та українців, які проживають за кордоном.

Автором комплексно проаналізовано суспільно-політичні заходи ГКЦ, які були направлені на захист українського населення в цей складний період. Дослідження спирається на широке коло різноманітних джерел та матеріалів, включаючи архівні джерела з Польщі, а також неопубліковані матеріали, документи, пресу, монографічні видання із цієї проблеми українських та зарубіжних дослідників.

Монографія відзначається ґрунтовністю джерельної бази, що дало можливість автору висловити свою власну компетентну думку з приводу дискусійних аспектів досліджуваної проблеми. Автором уведено до наукового обігу не лише нові документи й матеріали, але й узагальнено історичні факти та події, пов'язані із суспільною діяльністю ГКЦ. Основу джерельної бази дослідження становлять архівні документи - Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей, відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Сте-

фаника (ВР ЛННБ НАН України). Автор уперше ввів у науковий обіг неопубліковані матеріали архівів Республіки Польща: Архів Актів нових у м. Варшава та Перемишльського державного архіву в м. Перемишль.

Відповідно до цілей, які визначає автор дослідження, побудована й структура монографії: сім розділів, список літератури, додатки.

Автор у першому розділі "Історіографія, джерельна база. Теоретико-методологічні основи дослідження", розкриваючи роль попередніх досліджень у вивченні окресленої проблеми, доповнює методологію дослідження новими підходами та критеріями на основі великої кількості вперше введених у науковий обіг джерел та документів. У другому розділі "Діяльність ГКЦ за доби Української революції та ЗУНР" показана важлива роль церкви в успішному здійсненні Листопадового зриву, зокрема на периферії. Проаналізовано державотвірну роль греко-католицького духовенства в організації та розбудові ЗУНР, участь душпастирів у діяльності центральних і місцевих органів влади й управління ЗУНР, їхня духовна опіка над військовиками Галицької армії.

У третьому розділі "Організаційно-правові основи конфесійної політики у Другій Речі Посполитій" автор цілком правильно вказує, що соціально-економічна, політична та етноконфесійна ситуація в Польщі визначала мету та завдання діяльності церкви в соціально-політичній сфері. У роботі показано, що після Першої світової війни український народ опинився в новій політичній системі координат. Непростою була політична та етноконфесійна ситуація для ГКЦ. Підтримавши українські національні сили в національно-визвольній боротьбі, українсько-польській війні, ГКЦ опинилася в державі, з якою спільно з народом вела боротьбу за незалежність. Характеризуючи етноконфесійну ситуацію в краї, автор на основі статистичних даних доводить, що ГКЦ в міжвоєнний період була найвпливовішою і найбільш чисельною релігійною організацією, яка стала виразником українського народу. У параграфі "Організаційна структура ГКЦ" проаналізовано стан

№ 5 (112) липень-серпень 2011 р.